

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لے کے ناں میں سوچئے رب دا کراں کلام بیان
مہر محبت کرنے والا اُچا اُسدا ناں

وفا ہندکونال

وفا ہندکونال

نذیر بھٹی

گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور

جملہ حقوق بحق گندھارا ہند کو اکیڈمی محفوظ اُن

وفا ہند کونال	نام کتاب
نذیر بھٹی	مصنف
سرگزشت / تحقیق	موضوع
محمد نعمان قیوم	کمپوزنگ
ثاقب حسین	سرورق
محمد ضیاء الدین	اہتمام اشاعت
چیف ایگزیکٹو کمیٹی، جی ایچ اے	
F.111/17	جی ایچ اے اشاعت حوالہ
2017ء	سال اشاعت
100/- روپے	قیمت
گندھارا ہند کو اکیڈمی پشاور	مطبع
جی ایچ اے لیزر پرنٹنگ، پشاور	پرنٹر
978-969-687-103-3	ISBN No.
گندھارا ہند کو اکیڈمی، 2 چنار روڈ،	ملنے دا پتہ
آبدہ، یونیورسٹی ٹاؤن پشاور	

گندھارا ہند کو اکیڈمی پشاور

2- چنار روڈ، آبدہ، یونیورسٹی ٹاؤن، پشاور

091-9218164, 9218165

www.gandharahindko.com

انتساب

ہندکو

بولنے والیاں دے ناں۔

ھلے ضروری گل

جناب نذیر بھٹی دراصل ہندکو ادب، لکھت، ثقافت، شاعری، فلم، ڈرامہ دا ہک بوہت وڈا نام اے۔ گندھارا ہندکو بورڈ سی 23 سال تکل ایہہ بڑا وڈا نام گمنا لکا ایاتے یعنی ایہہ بڑی عجیب گل اے کہ ہندکو زبان، ادب، ثقافت دے فروغ وے گندھارا ہندکو بورڈ آپڑے قیام سی ہونز تکل اسی مقصد وے کم کردا ریئے تے کردا پئے برے ایہہ بڑی عجیب تے نویکلی گل اے کہ ہک زبان دا عاشق ادارہ تے ہک زبان دا عاشق بندہ کس طراں ہک دوسرے سی دوررین۔ یعنی ایہہ گل اس طراں ہوئی کہ ہک عاشق آپڑی معشوق سی کس طراں دوررہیا۔ پرچول کر کے پتہ لگا کہ اس دوری دے وچ کچھ ناعاقبت اندیش لوکاں کا کردار بڑا نمایاں رہیا وے جہاں نے آپڑی شعوری کوشش کر کے ہندکو دے اس وڈے عاشق توں ہک وڈے عاشق ادارے سی دورر کھایا۔ یعنی پیاسا گھوسی ڈورا یا۔ تے گھو آپڑے پیاسے سی دورا یا۔ پہلا ہووے اُس سیت دا کہ جدو ایہہ دونوں عاشق ہک دوائے نال مل گئے تے پتہ لگا کہ نذیر بھٹی دے قلم دے وچ اتی استعداد، توانائی تے روشنی اتی جزی وجہ نال مختلف موضوعات تے بہترین ہندکو مسودے تخلیق ہوندے رئے۔ ایہہ تا خوش قسمتی اے ساڈی کہ اوہ ساڈے قریب ہو گئے تے اس قربت دی وجہ نال انہاں دے سینے تلے دے ہوئے کتنے ہی قیمتی مسودے ساڈی تکل پہنچ کھین۔ اس ساری روداد اچ میں اللہ رب العالمین دا شکر گزار آں کہ اُس نے آپڑے اس نیک بندے نال ساڈی ملاقات کراوتی۔ وفا ہندکو نال کتاب اچ نذیر بھٹی صیب نے آپڑے اُس غم تے دکھ دا اظہار کیئے جزی وجہ نال ہندکو زبان ترقی دی منازل نی طے کر سکی جیہہ اکہ اُس دا حق ایا، انہاں نے آپڑے دل دے چھو لکھول کے سامنڑیں رکھ دتین۔ بوہت خوبصورت مثاللاں دے نال انہاں نے ایہہ گل سمجھا نڑی دی کوشش کیئی اے کہ ہندکو نال وفا کرو۔

محمد ضیاء الدین

جنرل سیکریٹری، گندھارا ہندکو بورڈ پاکستان

وفا ہند کونال

دنیا وچ ہر بندے دی پچھان اس دے رنگ، پوشاک تے زبان یعنی بولی سی کیتی جاندی اے۔ اسراں تاہر ملک دی ہک آپڑی قومی زبان ہوندی اے مثلاً اردو، فارسی، عربی تے انگریزی وغیرہ مگر ہر ملک وچ بوت ساریاں قوماں بی آباد ہوندیاں۔ تے ہر قوم دی آپڑی آپڑی ہک وکھری زبان ہوندی اے۔ جسراں کہ ساڈے ملک وچ اردو دے علاوہ سندھی، پنجابی، پشتو، بروہی، گوجری، کچھی، سرائیکی، چترالی، کوہستانی، فارسی تے ہندکو وغیرہ۔ سب سی پہلے میں پشور دے بارے اچ دولفظ کیہنڑاں چاہناں۔ ساڈا پشور زمانہ قدیم وچ ہک خالی زمین ائی۔ اُس وخت دے ہک ہندو راجہ پرش رام نے اتھے ہک نکا جیا گراں آباد کیتا ایاتے اس دا ناں پرش پورہ رکھایا۔ پرش رام دی زبان ہندکو ائی تے پرش پورے دے سارے لوک ہندکو بولدے ائے تے سارے غیر مسلم ائے۔

مدتاں بعد جد اُتھے راجہ جے پال نے قبضہ کر کے آپڑی حکومت قائم کر لیتی ائی تے آپڑی قوم دی پوجا پاٹ واسے مندر بنڑا دتے ائے تے اُس وخت ہک مرد مجاہد سلطان محمود غزنوی آپڑے ہتھ وچ اسلام دا پرچم لے کے روانہ ہوئے ائے تے اس نے خیبر دے رستے والو ہندوستان تے سترہ حملے کیتے ائے تے جے پال تے اس دے پترانند پال نوں شکست دے کے سومنات دے مندر نوں تہس نہس کر دتا ایاتے۔ تا محمود غزنوی جدو بی خیبر دے رستے ہندوستان وچ داخل ہوندا ایاتے اس دے سامنڑے ہندوستان دا پہلا شہر پرش پورہ آندا ایاتے۔ اس خاطر اس نے اس شہر نوں فارسی وچ پیش آور شہر یعنی پہلے آڑیں والا شہر کہہ دتا ایاتے۔ اس خاطر پرش پورے دا ناں پیش آور پے گیا ایاتے۔ بعد اچ اس نوں لٹڑا کر کے پشاور بنڑا دتا گیا ایاتے۔ جس نوں اسی پشور کہنے آں۔

ہو نوں اسی اس خطے دے بارے اچ گہل کرنے آں جس نوں اسی گندھارا کہنے آں تے اس دی

لمیائی تے چوڑائی افغانستان سی جہلم تک ناپی جاسکدی اے۔ ایہہ خطہ اس زمانے وچ ہند تے سندھ دے ناں تے مشہور ایا۔ اس دے باشندیاں ٹوں لوک ہندو کہندے اے تے ایوی ہند بعد وچ ہندوستان بنڑ گیا اے۔ جس دا مطلب اے ہندوواں دا گڑھ۔ گندھارا دی صحیح عمر کوئی بی نی بتا سکدا کیونکہ صدیاں لمی اے مگر اس تے تحقیق کرنے والیاں دوامی وڈیاں ہستیاں گزریاں جتاں دی زندگی دامن ای گندھارا تے ہندکو زبان تے تحقیق کرنا ایا۔

بک اللہ جنت نصیب کرے ڈاکٹر الہی بخش اختر اعوان تے دوسرے اللہ بخشے اخونزادہ مختار علی نیر جس ٹوں اسی بابائے ہند کو کہہ کے یاد کر نیاں۔ مگر او حقیقت وچ بابائے ہند کو اے کیونکہ انہاں نے پشور دی پوری تاریخ تے تحقیق کر کے اتھے گزاری ہوئی بک بک لوک کہانزی ٹوں باقیدہ ڈرامے دی شکل دے کے ٹی دی دی سکرین دے ذریعہ لوکاں دے سامنڑے پیش کیتی آئی۔ ہندکو دی بک بک متل ٹوں خاکے بنڑا کے پیش کیتا ایا۔ اتھو دے آثار قدیمہ دے بک بک آثار دی تاریخی حیثیت معلوم کر کے عوام تک پونچائی آئی ایہہ سب کچھ انہاں نے ٹی وی دی سکرین دے ذریعے کتاباں دی شکل اچ تے زبانی بی لوکاں ٹوں بتاندے رکن بلکہ میں آپ بی انہاں دی قابلیت سی فیدہ اٹھاندا ریاں۔ میں پشور ٹی وی واسے جزی بی ہندکو دی ڈرامہ سیریل لکھناں ایاں تا اس داناں میں انہاں ای سی پچھناں ایاں میں انہاں ٹوں ڈرامے دا لنڈا جیا قصہ سنو ادیناں ایاں تے او اس تے ہندکو دا بک بیٹھ ناں رکھ دیندے اے۔ گنجل کرول تے پرچول انہاں دے رکھے ہوئے ناں اے۔ انہاں نے آپ بی پشور ٹی وی واسے بوت پروگرام لکھے اے جتاں چومتلاں، لوک ورسہ تے دیکھدا جاندارہ بوت مشہور ہو کے آئے۔

ڈاکٹر الہی بخش اختر اعوان مرحوم داناں بی کسی تعارف دا محتاج نہیںگا۔ انہاں نے پورے گندھارا ٹوں چھانڑنی تے چھانڑ کے اس خطے دی بک بک باریکی ٹوں سامنڑے لیا چکین۔ انہاں دا اس سلسلے اچ کرول تے پرچول سنہری لفظاں نال لکھڑیں دے قابل اے۔ انہاں دی تحقیق کہندی اے کہ سرزمین ہندکو دی تہذیب پنج ہزار سال سی زیادہ پُرانزی اے۔ انہاں دی تحقیق ٹوں اسی اس خاطر غلطی کہہ سکناں کہ انہاں دا مطالعہ بوت

وسیع وے۔ اناں نے ہر مذہب دی کتاب پڑی تے سمجھی ائی۔ اناں دے علاوہ میرے ہور قابل تے محقق دوستاں نے بی گندھار تے کافی تحقیق کیتی اے اناں دی سوچ توں بی اسی غلطی کہہ سکدیاں کیونکہ کسی بی چیز تے کرول کرنا ہر صاحب قلم واجب اے تے ہر بندے دی کوشش ہوندیے کہ او حقیقت توں سامنڑے لے کے آوے۔ ساڈے ہر محقق دی تحقیق وچ آریاواں دا ذکر آندا اے۔ جیہڑے کہ خیبر دے رستیوں اس خطے وچ داخل ہو کے اس تے قابض ہوئے اے۔ اناں دے نل بوت ساریاں توماں آیاں تے ہر قوم دی آپڑی آپڑی زبان ائی۔ ایہہ لوک جاہل تے ان پڑھ اے۔ اناں دی کوئی تہذیب نی ائی ایہہ آپ توں حاکم تے گندھارا قوم توں غلام سمجھ دے اے۔ آریا توماں زیادہ تر پہاڑاں تے آباد ہویاں اییاں مگر اس دے نال نال اناں نے پہاڑاں سی لے کے نکلے نکلے گراں بی آباد کر لیتے اے۔ گندھارا داناں اس زمانے وچ ہند آیا تے ”ہند“ توں سندھ بی بولا جاندا ایا۔ اس خاطر آریا تھو دے باشندیاں توں ہندو کہندے اے جس دا مطلب ہند دے رہنڈریں والے۔ ہند یعنی گندھارا دی زبان اناں دے آڑیں سی پہلے ای ہند کوئی تے اج بی ہند کوئی وے۔

مگر آریا دے نال افغانستان سی آئییاں توماں دی زبان پشتو ائی۔ تے پختون قوم بی اتھے آ کے اس خطے دا حصہ بنڑ چکی اے۔ اس حوالے نال پشتو بی اس خطے دی بک وڈی زبان اے جیہڑی کہ کافی مدت پہلے ساڈے قبائل وچ مردان، چارسدہ، صوابی تے شہد روچ بولی جاندی ائی۔ تے ہونڑ ایہہ برادری پشتو وچ بی آباد ہو گئے۔ ہند کو زبان دا جائزہ اسراں لگایا جاسکدے کہ ایہہ زبان پشتو، ہزارہ، کوہاٹ، بنوں تے ڈیرہ اسماعیل خان وچ بولی جاندی اے تے چونکہ کوہاٹ تے بنوں دے نال قبائلی علاقے جڑے ہوئیں اس خاطر اناں شہراں وچ پشتو دی طراں پشتو بی بولی جاندی اے۔

اگر اسی پشتو سی اٹک تک جائی اس تا جی ٹی روڈ دے سبے پاسے دے علاقیاں وچ پشتو تے کجھے پاسے دے علاقیاں وچ ہند کو بولی جاندی اے۔ قیام پاکستان سی پہلے اتھے جتنے بی ہندو سکھ تے عیسائی آئے سارے ہند کو بولدے اے تے اج جیہڑے سکھ پشتو بلدین ایہہ تیراہ چو آئے ہوئیں۔ تے تیراہ وچ پشتو بولی جاندی اے۔ اگر اسی اٹک دے پل تو لنگ جائی اس تا اٹک شہر، غازی، غور غشتی، ہٹیاں، تربیلا، حسن ابدال

تے راو پلنڈی دی زبان بی ہندکو وے۔ پنجاب پنج دریاواں داناں وے ایہہ پنج دریا راوی، چناب، ستلج، بیاس تے جہلم ون جیہڑے کہ گندھارا وچ شامل اُن اناں دے آس پاس ہندکو ای بولی جاندی اے۔ پنجابی پنج دریاواں دے باشندیاں اُنوں کہندین۔ تے آپڑی زبان اُنوں پنجابی کہندین۔ مگر اصل وچ اناں دی زبان ہندکو وے۔ سرانیکے تے پوٹھو ہاری بی ہندکو ای وے۔ اناں وچ ہلکا پھلکا فرق جیہڑا وے اوہ لہجے دا وے۔ اردو ساڈی قومی زبان اے مگر ایہہ بوت ساریاں زبانوں دا مجموعہ وے تے اس وچ ہندکو بی شامل اے۔ پشتو تے سندھی زبان ہر بندہ نی سمجھ سکد مگر ہندکو ہک ایسی زبان اے کہ اس اُنوں ہر بندہ آسانی نال سمجھ جاندے۔

ہونڑ میں آپڑے بارے وچ بی کش کہڑاں چاہناواں مگر اس دا مطلب ایہہ نینگا کہ میں آپڑے منہ میاں مٹھو بنڑناواں بلکہ میری گل وچ ہندکو دا بوت وڈا دخل اے۔ میری ذات بھٹی وے مگر میری آبائی زبان ہندکو وے۔ منے چالی سال تک پاکستان ٹیلی ویژن پشور و اسے ہندکو دے ڈرامے لکھین تے اناں وچ ہندکو تہذیب دی ای پاسداری اُنوں ای سامڑے رکھائے۔ ساڈے پشور ٹی وی سنٹر وچ اکثریت پنجتون برادری دی اے تے اناں چو کچھ لوگ آپڑے دلاں وچ لسانی تعصب رکھدے اے تے ہندکو پروگراماں اُنوں ناکام کرنے دی کوشش کردے رہندے اے۔ اس سنٹر چو ہندکو دیاں خبراں ٹیلی کاسٹ ہوڑیں دے بی خلاف اے اناں وچ ہندکو بولنے والے گنڑیں چنڑیں پروڈیوسر اے اللہ جنت نصیب کرے نسیم جان، فرحت اللہ قریشی، توفیق حسین شاہ، طارق سعید، عتیق احمد صدیقی، جہانزیب سہیل، عالم زیب عامر، مرزا امجد جاوید تے فرخ سیر، اناں چو نسیم جان ہندکو دا سچا خادم ایہہ بی ہندکو پروگرام کردا ایہہ۔ دوسرے نمبر تے فرحت اللہ قریشی ایہہ جس دا تعلق ڈیرہ اسماعیل خان نال ایہہ بی ہندکو پروگرام کردا ایہہ۔ اناں چو طارق سعید، عتیق احمد صدیقی ہونڑاں دی زیادہ توجہ پشتو پروگراماں ول اتی۔ مرحوم مختیار علی نیر دے سارے ہندکو پروگرام نسیم جان مرحوم نے ای کیئے اے۔ عتیق احمد صدیقی تے طارق سعید جد ٹیلی ویژن دے ارباب اختیار بنڑے تا اناں نے بی ہندکو پروگراماں تے خاص توجہ نی دتی۔

ہونڑ میں آپڑی گل تے آناں واں۔ پشور ٹی وی دے اندر ہک ایسا بندہ بی ایہہ جس دا ذاتی طور تے

ہندکو نال تعصب ایاتے ہر ویلے پشتو دی پاسداری کردایا بلکہ صوبہ سرحد داناں تبدیل ہونویں سی بوت پہلے ای گلاں کردیاں جتھے صوبہ سرحد اذکر آندایا تا اواس ٹوں پختونخوا ملی کہندایا ایہہ چھٹی گل اے کہ اوہ آپڑی زبان دی پاسداری کردایا تے سانوں بی آپڑی زبان دی پاسداری کرنی چائیدی اے۔ ہک دفعہ دا ذکر اے اس نے میرے سی پچھا کہ ساڈے صوبے وچ تا بھٹی نیگے تو کسراں بھٹی ایں منے اس ٹوں کہیا کہ بیٹھ میں بتاواں کہ بھٹی اس صوبے دے باشندے ہن کہ ناں۔ منے اس ٹوں ہک کئی جی مثال دتی ائی کہ اتھودی ہک لوک کہانزی دلا بھٹی تے پنج دفعہ فلماں بنزیاں۔ ہک داناں دلا بھٹی ایاجیڑی کہ متحہ ہندوستان دے ویلے بنزی ائی تے اس وچ کور تے ماضی دی معروف اداکارہ راگنی نے مرکزی کردار ادا کیتا ای۔ وت ایوئی کہانزی انڈیا وچ بارہ دری دے ناں نال بنزی ائی۔ وت پاکستان فلم انڈسٹری نے دل بھٹی دے ناں تے اس کہانزی ٹوں فلما یا ایاتے وت ایوئی کہانزی دلا حیدری دے ناں تے بنزی ائی تے خاموش فلماں دے دور وچ بی اس کہانزی تے فلم بنزی ائی۔ ایہہ فلماں اردو تے پنجابی زبان وچ ایان۔ مگر ہر فلم وچ جتھے بی دلا بھٹی سکرین تے آندا آیا تا اس دالباس شلوار، قمیض، سر تے کلاہ تے پیراں وچ جو تیاں ایان۔ جس دامطلب ایاکہ ایہہ پشتوری ای۔ وت منے اس ٹوں کہیا کہ ساڈے صوبے دی ہک لوک کہانزی تور دلا شاہی اے جس دیاں کتاباں بی ملدیاں اگر تے پڑھی اے تا بتا ایہہ دلا بھٹی دی کہانزی نیگی۔ ایہہ سنڑ کے اوچپ ہو گیا ای۔ وت منے اس ٹوں کہیا کہ چار سدہ روڈ تے ہک وڈا گراں بھٹیاں اے۔ اے بھٹیاں دا گراں نیگا۔

ہونو میں ایہہ بتاواں چاہناں واں کہ بھٹیاں دی زبان ہندکو کیوں وے۔ پہلی گل تا ایہہ وے کہ اس خطے تے حکومت کرنے والے قدیم راجہ جے پال دی فوج وچ دو وڈیاں قوماں ایان ہک راجپوت تے دوسرے بھٹی۔ تے اے دونوں قوماں اک ہی سکے دے دو پاسے اے۔ تے تاریخ بھٹیاں وچ انان ٹوں ہک ای سمجھا گیا وے۔ تہذیب تے رسم و رواج انان دے ہک اے تے انان دی زبان ہندکو ائی۔ کپتان جیس ٹاڈ دی 10 فروری 1819 دی لکھی ہوئی کتاب تاریخ راجستان حالات مارواڑہ جلد دوم دامطالعہ کیتا جاوے۔ برکت علی خان تے اوصاف علی دی 10 اپریل 1990 وچ لکھی ہوئی کتاب تاریخ بھٹیاں جڑی کے حقوق

العباد پنجاب دے حوالے نال ملتبہ امداد یہ ملتان چوچھپی ائی۔ تے راجپوت ڈانجسٹ وچ محمد اجمل بھٹی مدیر مسنول راجپوت ڈانجسٹ، غلام نبی ایڈووکیٹ جنرل سیکرٹری راجپوت بھٹی ایسوسی ایشن آف پاکستان لاہور تے مہدی ظفر علی خان دیاں لکھتاں دا مطالعہ کیتا جاوے تا ایہہ گل ساڑھے آندی اے کہ بھٹی راجپوتاں نے سیکڑاں سالاں تک اس خطے ہند تے حکومت کیتی ائی۔ تے اس زمانے وچ ایہہ واحد قوم ائی جس نے کہ تلوار دے زور تے نہیں بلکہ اسلام دیاں خوبیاں سی اثر لے کے اسلام قبول کیتا ایسا۔ ایہہ بک بہادر تے کسے آگے آ پڑا سر نیواں نہ کرنے والی قوم ائی۔ اناں دا گڑھ راجستان دا علاقہ جلمیہ ایاتے ایہہ پشوری سندھ تک دریاواں دے سجے کھجے آبادائے تے ہونڑ بی آبادان تے اناں دی زبان بنیادی طور تے ہندکووے۔ بھٹیاں دی تاریخ ہزاراں نہیں بلکہ لکھاں دی تعداد ورخیاں وچ موجود اے جس دا مطالعہ جلیسیمہ دی لائبریری وچ کیتا جا سکدے۔ تے اگر میں بھٹیاں دی کتھا چھو بیٹھاں تا قارئین کہسن کہ ایہہ آ پڑی قوم دا پرچار پیا کرداوے۔

اس خاطر میں آ پڑے موضوع تے آجاناں واں۔ جیہڑا کہ گندھارا تے ہندکو زبان اے۔ ہک دفعہ دا ذکر اے میں مکہ شریف گیا ایان تے اتھے بنگالی محلے وچ رہناں ایان تے بعضیاں نمازاں بی میں اس محلے دی مسیت وچ پڑھ لینا ایان۔ اتھے ہک بندے نال میری ملاقات ہوئی ائی منوں آ پڑے پتر نال ہندکو وچ بولدیاں اس نے دیکھ لیا ایسا۔ ہک دن اس نے منوں بلا کے آ پڑے کول بٹھالتا تے میرے نال ہندکو وچ گلاں کرنے لگا جد کہ اس دی آ پڑی زبان عربی ائی۔ مگر صدیاں سی ساڑھے وڈے ہندکو بولدے اے جیہڑی کہ پشت در پشت ساڑھے نال چلی آئی اے۔ وت اناں نے منوں بتایا کہ طوفان نوح دے بعد حضرت نوح علیہ السلام دی نویں پشت چوہک اولاد اناں بھٹی ایاتے بھٹی دی نسل ہندکو بولدی ائی تے ساڑھے وڈے اسی نسل چوہن وں۔ تے ایہہ زبان سانوں ورثے وچ ملی ہوئی اے مگر اسی عربی ہوڑیں دی وجہ نال عربی بولنیاں۔ منے سوچا تے کہ میں ہندکو دے بارے وچ اناں سی پوری معلومات لیساں مگر اگلے دن پتہ لگا کہ اور یاض چلے گئیں تے اناں دا پتہ منے نی پچھا ایسا۔ حضرت نوح علیہ السلام دی نویں پشت چوہٹی دا ذکر اناں کتاباں وچ بی موجود اے جتاں دا میں حوالہ دے چکا واں۔ مگر منوں یقین نی آندا کہ جیہڑا بندہ منوں ملا ایسا اناں دی گل وچ سچائی

ہو وے مگر انانے حوالہ بلکل ٹھیک دتا ایاتے اگر دیکھا جاوے تا ہر زبان دی طراں عربی زبان وچ بی کچھ حرف ہندکو دے موجود اُن۔

سندھ وچ ہندکو زبان دی موجودگی دا ہک ایہہ بی ثبوت اے کہ سندھ دی علاقائی زبان سندھی وے۔ مگر حیدرآباد وچ ہک وڈے علاقے دا ناں پشوری باڑہ وے باڑہ سندھی وچ محلے ٹوں کہندین تے پشوری باڑہ وچ اسی فیصد کہار ہندکو بولنے والیاں دین۔ ایہہ محلہ حیدرآباد شہر دے مرکز وچ لاء کالج دے سامنڑے وے۔ کراچی بوت ساریاں زبانناں دا گڑھ اے۔ اتھے ہر زبان والے رہندین۔ مگر ہندکو زبان بولنے والے زیادہ وُن۔ کوئٹہ دی علاقائی زبان بلوچی بروہی تے پشتو وے مگر اتھے بی ہندکو بولنے والے زیادہ وُن۔ آزاد کشمیر دی قومی زبان کشمیری ہوڑیں چائیدی اے مگر پورے آزاد کشمیر وچ ہندکو یعنی پوٹھوہاری زبان بولی جاندی اے۔ پورا پنجاب تا ہے ای ہندکو دا جس ٹوں اتھو دے لوک پنجابی کہندین۔ ثابت ہو یا کہ پاکستان دے تقریباً ہر شہر وچ ہندکو بولی تے سمجھی جاندی اے۔

جدو ایران گندھارا تے حملہ کر کے اس تے قابض ہو یا ایسا زمانے سی ساڈی شیعہ برادری اتھے آباد اے۔ انان دی مادری زبان فارسی اے۔ ایہہ کہاراں وچ فارسی بولدین مگر کہارسی بار ہندکو بولدین۔ اس حوالے نال ایہہ اتھو دے باشندے وُن تے ساڈے ہندکووان پہراون تے صدیاں سی ساڈے نال مل جل کے رہندین۔ ایہہ تا من لگا گیا وے کہ ہندکو گندھارا دی قدیمی تے اصلی زبان اے مگر سوال ایہہ وے کہ اسی آپڑی زبان دی پاسداری بی کر نیاں کہ نہیں؟ ساڈے چوکسے نے ارج تک چورا ہے وچ کھلو کے ہتھ چک کے کہیا وے کہ اسی ہندکی آں؟ منے اجیا جراتمند بندہ کدی نی دیکھا۔ منے تا اولوک دیکھے وُن جیہڑے کہ ہندکو بولدے بی شرم اندین۔ کہار وچ بچیاں ٹوں اردو تے انگریز سکھاندین۔ منے اجیاں کڑیاں بی دیکھیاں جیہڑیاں کہ کہار وچ ہندکو بولدیاں تے ویاہ سی بعد آپڑے ہندکی خوند نال اردو بولدیاں تے ایہہ ہک فیشن جیا بنڑ گیا ہو یا نہ۔ اسی ویاہ شادیاں کر نیاں مگر سانے آپڑی خوشیاں دے شادی کارڈ ہندکو وچ چھاپڑیں تے توجہ نی دتی۔ اس دی اک وجہ ایہہ وے کہ کسے ٹوں ہندکو پڑھنی نی آندی مگر ایہہ عذر غلط اے ہندکو ایسی زبان ای نیگی

جیہڑی کہ لکھی نہ جاسکدی ہووے۔ اس داتا آسان طریقہ ایہہ وے کہ آپڑی گل ٹوں جیہڑی کہ ہندکو وچ اے اس ٹوں اسی طراں اردو دے رسم الخط وچ لکھ دتا جاوے تے جیہڑا اس ٹوں پڑھسی اس دے منہ چو ہندکو ای سٹڑی جاسی۔

اس وخت خدا دے فضل نال ادارہ فروغ ہندکو تے گندھارا ہندکو بورڈ ہندکو دیاں بوت ساریاں کتاباں چھاپ چکا وے جناں وچ ہندکو شاعری بی اے، افسانے بی تے ہندکو دے ہر قسم مضامین بی تے اس دے علاوہ ہندکو دے رسالے بی پے چھپدین۔ ہر پڑھا لکھا بندہ ان ٹوں پڑھ کے اسانی نال ہندکو لکھٹریں دا طریقہ سکھ سکدے۔ مگر شرط ایہہ وے کہ ہندکو بولنے والے ہندکو دیاں لکھتاں پڑھن۔ 1970 وچ پشتو دی پہلی فلم یوسف خان شیر بانو بٹ کے پورے ملک اچ ریلیز ہوئی ائی تے بوت کامیاب ہوئی ائی تے اس دی ریلیز دے نال ای ساڈی پاکستانی فلم انڈسٹری وچ پنجابی دے بعد پشتو فلماں دا باب کھل گیا ایا۔

اس دے دیکھا دیکھی منے سوچا کہ جدو پشتو دیاں فلماں کامیاب ہو سکدیاں تا ہندکو تا پورے ملک وچ سمجھی جائیں والی زبان اے اس خاطر ہندکو زبان دیاں فلماں بی بنڑیاں چائیدی یان۔ ایہہ گل منے آپڑے دوست تے فلم انڈسٹری دے معروف شاعر مرحوم قتیل شفائی اگے کیتی تا سنو کے منوں خوشی ہوئی کہ ایوی سوچ انان دی بی ائی انان نے فلم انڈسٹری دے وڈے شاعر سعید گیلانی جیہڑے کہ پشوری ون تے ہندکو زبان دے شاعر بی ون پشور دے جناب خاطر غزنوی مرحوم مسعود انور شفقی مرحوم، فارغ بخاری مرحوم، رضا ہمدانی مرحوم، اشرف احمد مرحوم، سردار خان فنا تے فلم انڈسٹری دے ہک قابل فلمساز مصنف تے ہدایتکار مرحوم رحیم گل جناں دا تعلق کوہاٹ شکر درے نال ایاناں ساریاں دوستاں نال صلاح، مسلمات کر کے ہندکو فلم بنڑاڑیں واسے جیلہ کیتا تے قصہ خوانی دے ناں تے ہک فلم شروع کردتی۔ قتیل مرحوم دا آپڑا تعلق بی اس صوبے دے ہک وڈے شہر ہری پور نال آیا تے باقی دوست بی اٹھو دے ای اے انان نے مل کے اردو رسم الخط وچ فلم داسکرپٹ تے ہندکو دے گونو لکھے۔ اس فلم دا موضوع بی پشور دے ہک نامتو شخص مچلے وال تے ایاجس ٹوں پشور دے لوک بد معاش کہندے اے فلم دی کاسٹ وچ انان نے مرکزی کردار واسے سلطان راہی ٹوں

لتا ایاجیہڑا کہ راو لپنڈی دا ایاتے اس دی مادری زبان ہندکووائی۔ بانی کاسٹ انس نے پشور چولتی ائی اے آر جلال ہیروایا، وحیدہ خال ہیرووائی ائی۔ اس فلم وچ انان نے پہلے مہ جبین قزلباش ٹوں ہیرووائی لتا ایاجیہڑا مکمل ہوڑیں دے بعد مہ جبین قزلباش دی جگاں وحیدہ خان نوں لے کے مہ جبین والے سین دوبارہ فلماے اے۔ جد مچلے وال دے خاندان والیاں ٹوں پتہ لگا ایاتا انان نے اعتراض کردتا ایاکہ مچلے وال تے فلم نہ بنڑائی جاوے چونکہ ایہہ فلم بنڑ چکی ائی تے قاتل مرحوم ٹوں نقصان دا خطرہ ایاس خاطر انان نے کہا نئی وچ تھوڑا بوت ردو بدل کر کے سلطان راہی دانان مچلے وال دے بجائے شیر کمال رکھ دتا ایاکہ۔

1970ء وچ ای منے بی ہندکو زبان دی خدمت دا جذبہ لے کے بدمعاش دے ناں تے ہک ہندکو فلم شروع کردتی ائی۔ میری کہانڑی بی پشور دے بدمعاش تے ائی چونکہ پشور دے بدمعاش چھہ لوک بی اے تے بعضے مردم آزاد اے۔ چھہ بدمعاش او اے جیہڑے کہ آپڑی گلی محلے دے رکھوالے اے لوکاں دیاں تہیاں، پہنڑاں ٹوں آپڑی تی پہنڑا سمجھدے اے۔ عورتاں ٹوں عزت دی نگاہ نال دیکھدے اے۔ غریباں تے کمزوراں دی مدد کردے اے۔ تے برے بدمعاشاں دے دشمن اے۔ منے آپڑی فلم دے میوزک واسے خالد ملک حیدر ٹوں چنڑا ایاجیہڑے کہ پشوری و ن تے میوزک تے انان ٹوں پورا پورا عبور حاصل اے میری فلم وچ اٹھ گونڑاے ترے منے آپ لکھے اے ہک مرحوم رضا ہمدانی سی لکھوایا ایاکہ پاکستانی ٹیلی ویژن دے ہک مشہور پروڈیوسر زیب شاہد بھی پشوری و ن تے چھہ شاعر بین ہک گونڑ منے انان سی لکھوایا ایاکہ ہک مرحوم قاسم حسرت نے لکھا ایاکہ ہک جلی بادشاہ تے ہک تسلیم فاضلی نے لکھا ایاکہ ترے گونڑ منے اس وخت دی مشہور گلوکارہ تصور خانم سی تے ہک گونڑ شوکت علی دی آواز وچ ریکارڈ کرایا ایاکہ ایہ ساڈے پشور دی ہک خوبصورت آواز دی گلوکارہ بینارانی ائی۔ ہک گونڑ اس دی آواز وچ ریکارڈ کرایا ایاکہ دو گونڑ مہنا نے گائے اے۔ منے کاروباری سوچ دے مطابق آپڑی فلم واسے اس وخت دی وڈی کاسٹ لیتی ائی مثلاً مسعود اختر بدمعاش دا مرکزی کردار، وحیدہ تے یاسمین خان دونوں ٹوں ہیروئیاں، انان نال عمران ٹوں ہیرو، ولن دے کردار وچ اسلم پرویز، عمر دراز تے ہک کردار منے آپ بی کیتا ایاکہ ساتھی اداکاراں وچ ایم اے سیٹھی مرحوم، اقبال بخاری مرحوم، آغا

زلفی مرحوم وغیرہ ٹوں لتا ایا۔ اس فلم وچ مسعود اختر تے یا سمین خان مرحومہ نے صاف ہندکو بولی ائی۔ تے ساقی مرحوم جیہڑے سندھی اے انان نے بی صاف ہندکو بولی ائی۔ قاتیل مرحوم دی طراں منے بی آپڑی فلم دا اسی فیصد حصہ پشور وچ فلما یا ایا۔ ہندکو دیاں ایہہ دونوں فلماں بد معاش تے قصہ خوانی مکمل ہو گئیاں ایاں ہونڈ دیکھو کہ انان فلماں نال کیہڑا حادثہ پیش آندے۔ میری فلم فرنیئر فلم آپکھنچ دے ڈسٹری بیوٹر مشتاق احمد مرحوم نے خریدتی ائی۔ ایہہ دفتر پشور دی نمک منڈی وچ ایا۔ جتھے ہونڈا مارات ہوٹل بنڑ گیا وے۔ ایہہ دونوں فلماں ریونیوسٹوڈیوز وچ بنڑیاں ایاں۔ قاتیل مرحوم دے ذمے بوت سارا سٹوڈیوز بل آیا۔ جد کہ منے آپڑی ساری فلم کیش تے بنڑائی ائی تے میرے ذمے صرف تیس ہزار روپے دا سٹوڈیوز بل آیا۔ سارے اداکاراں دی فیس میں انان ٹوں دے چکا ایاں۔ ہونڈ قاتیل مرحوم دی ایہہ کوشش ائی کہ قصہ خوانی، بد معاش سی پبلیز ریلیز ہو جاوے تاکہ ہندکو دی پہلی فلم دا اعزاز منوں مل جاوے انان نے ایوز یوسٹوڈیوز دے مالک آغا جی اے گل مرحوم نال گل کیتی تے قاتیل مرحوم دی بوت عزت کر دے اے اس خاطر انان نے قاتیل مرحوم ٹوں فلم دا پرنٹ چک لیٹریس دی اجازت دے دتی ائی تے انان نے پشور دے امان سینما تے آپڑی فلم آپ ریلیز کردتی ائی تے قاتیل مرحوم تے میری بی بد قسمتی سمجھو کہ قصہ خوانی کامیاب نہ ہو سکی۔ ست دن چل کے سینما سی لے گئی ائی۔ قصہ خوانی دی ناکامی دا اثر میری فلم تے پے گیا ایا۔ ڈسٹری بیوٹر نے منوں ایڈوانس وچ دتی ہوئی رقم منوں چھوڑ کے فلم ریلیز کرنے سی انکار کر دتا ایا قصہ خوانی دی ناکامی تے میرے ڈسٹری بیوٹر دے انکار دے بعد کوئی ڈسٹری بیوٹر میری فلم خریدنے واسے تیار نی ایا۔ جد کہ قصہ خوانی کمزور سکرپٹ دی وجہ نال ناکام ہوئی ائی۔ تے میری فلم واسکرپٹ بی مضبوط ایا۔ کاسٹ بی چھی ائی۔ گونڈ بی پیچھے اے۔ تے فلم دے سارے لوازمات اس وچ موجود آئے مگر بد قسمتی نال ریلیز نہ ہو سکی ائی اگر ایہہ فلم ریلیز ہو جاندی تا ارج فلم انڈسٹری وچ ہندکو فلماں دا باب کھل چکا ہوندا۔ ایہہ فلم ڈیاں وچ بند ہو کے رہ گئی۔ تے اسراں قاتیل مرحوم تے منوں ہندکو دی خدمت مہنگی پے گئی ائی۔ تے سانوں دونوں ٹوں لکھاں روپے دا نقصان ہو گیا ایا۔ مگر اسی ایہہ نی کہہ سکے آں کہ سانے ہندکو دی خدمت کرنے دی کوشش نی کیتی۔